ANNALES
UNIVERSITATIS MARIAE CURIE-SKŁODOWSKA
LUBLIN–POLONIA
VOL. XXVII SECTIO FF 2009

ANNA KRZYŻANOWSKA
Instytut Filologii Romańskiej UMCS

Wybrane zagadnienia semantyki porównawczej (na przykładzie nazw emocji w języku polskim i francuskim)

Selected aspects of comparative semantics
(as exemplified by the names of emotions in Polish and French)

STRESZCZENIE

Artykuł przedstawia główne kierunki badań dotyczących opisu nazw emocji w lingwistyce polskiej i francuskiej. Omawia niektóre zagadnienia istotne z punktu widzenia przyjętej metodologii: *tertium comparationis,* różne zakresy hiperonimów *sentiment* i *uczucie*, status nazw uczuć w obrębie abstraktów oraz różnice w sposobach definiowania znaczeń tych nazw.

Słowa kluczowe: semantyka porównawcza, nazwy emocji, kategoryzacja

STAN BADAŃ DOTYCZĄCY OPISU NAZW EMOCJI W LINGWISTYCE POLSKIEJ I FRANCUSKIEJ

Od początku lat siedemdziesiątych ubiegłego stulecia nazwy uczuć stały się obiektem szczególnego zainteresowania zarówno lingwistów polskich, jak i francuskich. Powstało wiele prac, które koncentrują się na trzech aspektach opisu tych nazw: składniowym, semantycznym lub pragmatycznym. Skrótowy przegląd literatury przedmiotu w lingwistyce polskiej ujawnia przewagę opracowań wpisujących się w nurt badań semantycznych, natomiast prace francuskie skupione są bardziej na opisie funkcjonalnym nazw uczuć, tzn. na analizie konstrukcji składniowych, w jakie one wchodzą, czy na opisie funkcji wyrażania emocji na płaszczyźnie interakcyjnej. Od pewnego czasu nazwy emocji są również przedmiotem komputerowych opracowań leksyki w ramach TAL (Traitement Automatique du Langage, zob. Mathieu 2000; Maurel, Curtoni, Dini 2009).

We Francji i w Polsce w ramach opisu składniowego analizowano przede wszystkim wymagania formalne czasowników nazywających stany emocjonalne oraz ich strukturę predykatowo-argumentową (Ruwet 1972[1]; Jędrzejko 1983; Nowakowska-Kempna 1986). Niektóre prace poświęcone były analizie łączliwości syntaktycznej lub kategorialno-semantycznej nazw rzeczownikowych lub przymiotnikowych oraz stanowiły próbę wyodrębnienia grup leksemów o identycznej lub zbliżonej dystrybucji (Buttler 1978; Gross 1995; Balibar-Mrabti 1995).

W nurcie badań semantycznych mieszczą się analizy struktury znaczeniowej nazw uczuć oraz prace przedstawiające strukturę pól semantycznych wybranych nazw emocji (Buttler 1977; Siatkowska 1988; Mikołajczuk 1997). Niektóre z prac przejmują metodologię językoznawstwa kognitywnego (Banyś 1998; Nowakowska-Kempna 1995) lub wykorzystują elementy teorii kognitywnej akcentujące sposób konceptualizowania uczuć przez język (Pajdzińska 2003; Mikołajczuk 2009). W lingwistyce francuskiej w latach siedemdziesiątych powstały opracowania leksyki emocji na przykładzie tekstów literackich (Lavis 1972), a w latach osiemdziesiątych artykuły opisujące strukturę semantyczną wybranych nazw (Greimas 1988). Współczesne badania mieszczą się przede wszystkim w ramach składni semantycznej (Anscombre 1992; Grossmann, Tutin red. 2005). Niektórzy lingwiści wykorzystują język elementarnych jednostek znaczeniowych zaproponowany przez Wierzbicką do analizy leksemów francuskich, np. do porównania znaczenia *douleur* i *souffrance* (Picoche 1997). Inni badacze proponują własny zbiór jednostek, przejmując jedynie niektóre elementy metajęzyka Wierzbickiej (Galatanu 2007). Widoczny jest również wpływ językoznawstwa kognitywnego, o czym świadczą opisy nazw uczuć uwzględniające pojęcie prototypu (Tutin i in. 2006). Na uwagę zasługują analizy, które sytuują się na styku semantyki i pramatyki. Wykorzystują one podstawowe elementy teorii argumentacji Ducrota i Anscombra oraz odwołują się do pojęcia stereotypu w ujęciu Putnama. Ten kierunek badań reprezentuje Galatanu (2007), która analizuje znaczenie leksemu *colère* ('gniew, złość') w ramach teorii zwanej *sémantique des possibles argumentatifs*.

W semantycznym i składniowym opisie nazw uczuć w języku polskim akcentowany jest związek języka z kulturą narodu (Jędrzejko 1998; Rejter 2008). Związek ten znajduje wyraźnie odzwierciedlenie w znaczeniu frazeologizmów, gdzie zostały utrwalone między innymi objawy charakterystyczne dla poszczególnych emocji (*rwać włosy z rozpaczy, skakać z radości*). Z kolei porównanie polskich połączeń z francuskimi pozwala na pokazanie podobieństw i różnic w sposobach mówienia o objawach uczuć (*być czerwonym, sinym z gniewu, rougir de colère, être bleu, violet de colère*; *être fou de chagrin*, dosł. 'być szalonym ze zmartwienia'). Ujęcie konfrontatywne potwierdza raz jeszcze, że język służy nie tylko do

[1] N. Ruwet (1972) zaliczył interesujące nas czasowniki do klasy tzw. *verbes psychologiques*, w obrębie której wyróżnił trzy podklasy w zależności od pozycji składniowej wyrażenia nazywającego podmiot doznający, np.: *aimer, amuser, plaire*.

porozumiewania się w obrębie danej wspólnoty, lecz pozwala również interpretować świat przez poznający podmiot.

W lingwistyce francuskiej elementy kognitywne, społeczne i kulturowe są obecne we współczesnych badaniach skupionych na analizie procesu wyrażania emocji. Ich celem jest opis środków językowych służących do komunikowania i uzewnętrzniania emocji na płaszczyźnie interakcyjnej (w sytuacji komunikatywnej) oraz ukazanie społecznych wymiarów wyrażania emocji (Plantin, Doury, Traverso red. 2000). W tym kontekście poruszany jest problem stereotypizacji objawów i zachowań będących przejawem emocji, co znajduje odbicie w utrwalonych połączeniach, np.: *la peur, la tristesse, la joie, la déception se lit sur le visage de X,* ale nie **la colère, la honte se lit sur le visage de X* (Plantin 2003). Niektóre prace czerpiące z tradycji retorycznej analizują minimalne teksty, których celem jest wywoływanie u odbiorcy określonych emocji, kształtujących z kolei pożądane przez nadawcę postawy. Przykładem takiego minimalnego tekstu jest zdanie *Des enfants meurent de faim et de soif dans le désert*. Czynnikiem kształtującym postawę odbiorcy jest tu uczucie współczucia i litości, które nadawca pragnie wzbudzić u odbiorcy w kontekście utrwalonych w świadomości społecznej konotacji związanych z nazwą *enfant* i sytuacją śmierci dziecka. Analiza tego typu tekstów ma prowadzić także do wyodrębnienia charakterystycznych wyznaczników emotywności zwanych *les pathèmes*, definiowanych jako *marqueurs d'orientation émotionnelle contenus dans les énoncés* (Plantin 1999).

Polscy lingwiści, wychodząc z założenia, że analizie językoznawczej może podlegać tylko to, co za pomocą środków językowych zostało wyrażone w akcie komunikacji, dążą do ukazania tego, w jaki sposób realizowane są funkcje emotywne na poziomie interakcyjnym. Podkreślają jednocześnie rolę kontekstu pragmatycznego, w którym funkcje te są realizowane (Szumska 2000; Rodak 2000) oraz podejmują próby klasyfikacji różnych typów emotywno-oceniających aktów mowy (Awdiejew, Habrajska 2006).

Ponadto przedmiotem zainteresowania jest emocja ujmowana jako „standardowy układ pewnych zachowań", w tym także zachowań językowych (Szumska 2000: 203). Dodajmy jeszcze, że w omawianym nurcie badań mieszczą się liczne prace opisujące różne środki morfologiczne, leksykalne i składniowe, które służą do wyrażania emocji (Grabias 1981; Grzegorczykowa 1978; Grzesiuk 1995), a także publikacje poświęcone sposobom wyrażania emocji w mediach, reklamie i polityce (Michalewski red. 2006).

NIEKTÓRE ZAGADNIENIA ZWIĄZANE Z OPISEM SEMANTYKI NAZW UCZUĆ W PERSPEKTYWIE PORÓWNAWCZEJ

Współczesne językoznawstwo porównawcze, sytuujące się w tradycyjnym nurcie badań, stawia sobie za cel ukazanie podobieństw i różnic wynikających

z charakterystyki typologicznej dwóch lub więcej języków. Studia porównawcze z zakresu semantyki leksykalnej, pozostające w kręgu badań strukturalistycznych, opierają się na analizie składnikowej znaczenia i koncentrują się na porównywaniu struktury pól znaczeniowych wybranych nazw emocji (Spagińska-Pruszak 1994; Bresson, Dobrovol'skij 1995). Z kolei badania inspirowane językoznawstwem kognitywnym dążą do odtworzenia pewnych sposobów postrzegania i rozumienia emocji w różnych językach (zarówno spokrewnionych genetycznie, jak i typologicznie odległych). Pozwala to ukazać podobieństwa i różnice w ujmowaniu uczuć przez poszczególne społeczności. Liczne prace świadczą o tym, że owe podobieństwa wynikają zazwyczaj ze wspólnoty doświadczeń związanych z przeżyciem emocji, natomiast różnice są wynikiem odmiennego postrzegania emocji ze względu na wpływ specyficznych czynników społecznych i kulturowych (Grzegorczykowa 1999; Nowakowska-Kempna 2000; Duszak, Pawlak red. 2003; Krzyżanowska 2008). Analizy zmierzające do wykrywania różnych sposobów konceptualizacji uczuć w językach opierają się na informacjach zawartych w strukturze semantycznej nazw, utworzonych od nich derywatów, w znaczeniu konstrukcji składniowych, zwrotów werbo-nominalnych oraz wyrażeń i zwrotów idiomatycznych.

Powszechne jest przekonanie, że studia konfrontatywne nie mogą stanowić autonomicznych równoległych opisów, lecz powinny posługiwać się wspólnym układem odniesienia, tzw. *tertium comparationis* (Fisiak 1981; Bartmiński 2004). Dotychczasowe analizy pokazują, że takimi punktami odniesienia przy porównywaniu danych zjawisk językowych mogą być właściwości formalne i semantyczne zestawianych wyrażeń (Feleszko 1984), struktura predykatowo-argumentowa zdania (Topolińska, Vidoeski 1984), semantyczny język-pośrednik (Koseska-Toszewa 1996) czy zestaw uniwersalnych semantycznych jednostek elementarnych (Wierzbicka 1999).

Kategoryzacja nazw uczuć

Jak zauważają niektórzy badacze, różnice w kategoryzowaniu nazw uczuć można pokazać, analizując strukturę semantyczną hiperonimów pojawiających się definicjach słownikowych interesujących nas nazw (Wierzbicka 1995; Blumenthal, w druku). W języku polskim do mówienia o psychice używane są takie określenia nadrzędne, jak: *stany wewnętrzne, psychiczne, dyspozycje, cechy, czynności, procesy, przeżycia psychiczne*. Są to hiperonimy wyrazów *uczucie* i *postawa* (Puzynina 2000: 20). W języku francuskim zjawiska psychiczne będące hiperonimami wyrazów *sentiment* i *attitude* określane są jako: *état affectif, moral, psychique, phénomène, processus psychologique, disposition (tendance, inclination), éprouvés* (Plantin 2003; TLFI; GRE).

Porównanie zakresów znaczeniowych wyrazów o najwyższej frekwencji *sentiment* i *uczucie* pozwala uwidocznić różnice w sposobie kategoryzowania przeżyć emocjonalnych w obu językach. Z obserwacji danych leksykograficznych oraz przykładów zaczerpniętych z Korpusu Języka Polskiego PWN wynika, że polski hiperonim wchodzi w kookurencję z nazwami doznań fizjologicznych (*uczucie ciepła, bólu*), nazwami stanów psychofizycznych (*uczucie zmęczenia, błogości*) i nazwami uczuć (*uczucie nienawiści, strachu*). Może też odnosić się do intuicji (*X ma uczucie, że…,* tzn. ma wrażenie, że…). Wyraz *uczucie* jest także używany wymiennie z określeniami *wrażenie, odczucie* (*uczucie, wrażenie, odczucie chłodu*).

Francuski leksem *sentiment* łączy się z nazwami uczuć (*un sentiment d'admiration, d'affection, d'amertume* 'uczucie podziwu, przywiązania, goryczy') i nazwami stanów psychofizycznych (*un sentiment d'aisance, de fatigue, de lassitude* 'uczucie wygody, dobrobytu, zmęczenia, znużenia'). Nazwy doznań zmysłowych wchodzą w kookurencję z odrębnym określnikiem *sensation* (*sensation de faim, d'acidité,de picotement* 'uczucie głodu, kwaśnego smaku, mrowienia w nogach').

Znaczenie *sentiment* nawiązuje także do treści poznawczych: *un sentiment de dignité d'infériorité, d'échec, le sentiment de l'absurde,* lub odnosi się do wrażliwości, „czucia", w analogiczny sposób do doznań zmysłowych: *le sentiment du beau, de la couleur*. Podobne treści można odnaleźć w połączeniach: *le sens de la réalité, le sens du ridicule, X a le sens de ce qu'il faut dire ou ne pas dire.* W wymienionych kontekstach polskimi ekwiwalentami są derywaty odczasownikowe: *poczucie czegoś* (*poczucie godności, niższości, porażki, absurdu*) oraz *wyczucie* (*wyczucie piękna, kolorów*).

Ta pobieżna analiza pozwala zauważyć, że zakresy znaczeniowe *uczucia* i *sentiment* nie pokrywają się. Z jednej strony, znaczenie leksemu polskiego odnosi się do zjawisk, do których nie nawiązuje leksem francuski (np. doznania zmysłowe). Z drugiej strony, *sentiment* obejmuje swym zakresem zjawiska pozostające poza odniesieniem leksemu *uczucie* (np. pewne stany świadomości). Znamienny jest fakt, że wyrażenie *poczucie czegoś* może być zastąpione w pewnych kontekstach przez *uczucie* (*uczucie bezsensu, nierealności, niepewności, niedowierzania, zagubienia, pustki w głowie*).[2] Natomiast wspólnym obszarem odniesienia obu porównywanych leksemów są stany uczuciowe i psychofizyczne.

Plantin (2003) wśród leksemów, które mogą służyć jako określenie nadrzędne dla całej klasy nazw uczuć, wymienia oprócz *sentiment* (leksem ten należy do języka ogólnego i ma najszerszy zakres) wyrazy, takie jak: *affect, émotion, passion, éprouvé*, zwracając uwagę na to, że różnią się one nacechowaniem styli-

[2] Nie zawsze możliwa jest komutacja obu leksemów: *uczucie niedowierzania,* ale nie **poczucie niedowierzania, poczucie odrzucenia,* ale nie **uczucie odrzucenia.*

stycznym: *éprouvé* to termin zaczerpnięty z psychologii, niemieszczący się w języku ogólnym, *passion, affect* (od łac. *affectus* używanego w traktatach retorycznych) występują w stylu literackim, *émotion* funkcjonuje jako termin w psychologii, a w języku ogólnym oznacza wzruszenie, *humeur* etymologicznie jest terminem medycznym. W analizach lingwiści francuscy posługują się wyrazem *affect* ('état affectif élémentaire') do określania całej klasy nazw uczuć (zob. typologię Flaux i Van de Velde 2000).

W języku polskim *afekt* jest wyrazem przestarzałym lub terminem naukowym. Natomiast *emocja*, należąca do języka literackiego, ma węższy zakres występowania niż *uczucie*. Leksem ten, podobnie jak wyraz francuski, nie jest używany w konstrukcji z dopełniaczem konkretyzującym: *X-a opanowało uczucie gniewu,* a nie **emocja gniewu, un sentiment de joie,* a nie **émotion de joie*. Wymienione wyrazy: *emocja, émotion,* definiowane jako 'bardzo silne uczucia, np. strachu, zazdrości, radości, lub bardzo silne wzruszenia', oznaczają rodzaj uczucia i dlatego nie mogą łączyć się z innymi nazwami uczuć. Świadczą o tym również połączenia, takie jak: *X daje się ponieść emocjom, X-em targały silne emocje, X przeżywa emocje, X donne à Y des émotions, X cache son émotion*.

Klasyfikacje nazw uczuć

W tradycyjnym ujęciu francuskie i polskie nazwy uczuć są zaliczane do klasy abstraktów. Flaux i Van de Velde (2000) zaliczają nazwy afektów (*noms d'affect*) do klasy nazw zwanej *noms abstraits intensifs*, tzn. takich które wyrażają stany gradacyjne (*une profonde tristesse, un grand chagrin*) i mają ograniczoną łączliwość z określnikami czasu (do klasy tej oprócz nazw afektów należą nazwy stanów i cech). Klasa nazw afektów zawiera dwie podklasy: nazw uczuć (*noms de sentimet*) z obligatoryjnie wyrażonym aktantem w roli obiektu (*X a de la haine pour Y* 'X nienawidzi Y-a') oraz nazw emocji (*noms d'émotion*), które nie mają takiej właściwości (tworzą struktury jednoargumentowe lub dwuargumentowe z fakultatywnie wypełnioną w strukturach powierzchniowych pozycją drugiego argumentu): *X a du chagrin* ('X smuci się, martwi się"). Ta sama nazwa może należeć do różnych podklas, np. leksem *tristesse* może być użyty jako nazwa emocji, stanu lub cechy.

Klasyfikację, w której krzyżują się kryteria językowe (składniowo-semantyczne) z podziałami emocji w psychologii, przedstawia Buvet i in. (2005), przy czym trzeba wyraźnie podkreślić, że punktem wyjścia zaproponowanej typologii są kryteria językowe. W klasyfikacji tej predykaty afektów (*prédicats d'affect*) mieszczą się w obrębie ogólnej kategorii stanów psychicznych (*états psychologiques*) i obejmują klasę predykatów emocji (*les prédicats d' „émotion"*): *colère, enthousiasme*, uczuć (*les prédicats de „sentiment"*): *amour, jalousie,* oraz predy-

katów wyrażających usposobienie (*prédicats d'humeur*): *morosité*. Wymienione grupy zostały wyróżnione na podstawie wspólnych parametrów, takich jak: struktura predykatowo-argumentowa, możliwość utworzenia konstrukcji PREP (DET + E) – PRZYIMEK (OKREŚLNIK + RZECZOWNIK): *avec joie, par amour,* ale nie **avec morosité*; przyczyna uczucia, objawy uczucia.

Na gruncie polskim klasyfikację nazw uczuć opartą na podziale uczuć w psychologii proponuje Nowakowska-Kempna (1986), która grupuje nazwy uczuć w obrębie dwu klas: uczuć-afektów i uczuć-postaw, przy czym niektóre leksemy (np. z grupy smutku, zmartwienia, tęsknoty, radości) stanowią nazwy zarówno uczuć-afektów, jak i uczuć-postaw emocjonalnych. Jak zauważa Puzynina (2000: 11), wiele stanów nazwanych w tej klasyfikacji uczuciami nie da się w języku ogólnym określić leksemem *uczucie*, np.: *osłupienie, depresja, kłopot, skrucha*. Warto zauważyć, że fakt, iż ta sama nazwa może należeć do dwu lub trzech podklas, jak w wypadku *tristesse*, uwidacznia problem polisemiczności nazw uczuć zarówno w języku francuskim, jak i polskim.

Definicja znaczenia nazw uczuć

W tradycyjnych badaniach leksykalnych (w strukturalizmie) definiowano znaczenie nazw uczuć, próbując wyodrębnić zbiór istotnych cech semantycznych, które równocześnie miały być maksymalnie proste (klasyczna koncepcja znaczenia wyrazu znana jako znaczenie denotacyjne albo znaczenie referencyjne). Jak powszechnie wiadomo, kognitywizm zakwestionował model semantyczny warunków koniecznych i wystarczających, ponieważ model ten zakładał sztywny rozdział między cechami istotnymi i cechami przypadkowymi albo nieistotnymi, które nie należą do definicji jednostki leksykalnej (Kleiber 1990: 23). W ujęciu kognitywnym definicja znaczenia wyrażeń ma charakter całościowy, syntetyczny i zawiera dużą liczbę właściwości określanych jako należące do wiedzy encyklopedycznej. Właściwości te, według kognitywistów (Nowakowska-Kempna 1993), odgrywają ważną rolę w procesach interpretacji oraz w pełnym opisie znaczenia uwzględniającym doświadczenie ludzkie w wymiarze jednostkowym i społeczno-kulturowym. Ponadto, jak podkreśla Waszakowa (2009), definiowanie znaczenia wyrażenia jako uzależnionej od czynników psychicznych i kulturowych interpretacji jest niezwykle istotne w leksykalnych badaniach porównawczych, ponieważ „każdy język w swoisty sposób konceptualizuje i porządkuje świat".

Definicje nazw uczuć w semantyce francuskiej i polskiej oparte są na dekompozycji znaczenia zgodnie z metodologią strukturalistyczną (Wierzbicka 1971; Lépinette 1988; Grochowski 1990). Niektóre prace (głównie polskie) odwołują się do kognitywnego modelu opisu znaczeń, według którego definicja zbudowana

jest jako układ faset odwzorowujących porządek w obrębie znaczenia, przy czym porządek ten oparty jest na doświadczeniu (Mikołajczuk 1997). Źródłem inspiracji są także wzorce definicji Wierzbickiej (1999). Mają one kształt prototypowego scenariusza opisującego „wysoce abstrakcyjną strukturę kognitywną: czuć coś, znaczy czuć coś takiego, jak czuje osoba, która ma pewne określone myśli charakterystyczne dla danej sytuacji (oraz podlegać z tego powodu pewnemu wewnętrznemu procesowi). Zazwyczaj, choć nie zawsze, myśli te odnoszą się do 'robienia' i 'dziania/wydarzania się', do czegoś 'dobrego' lub 'złego', do 'chcenia' lub 'niechcenia'" (Wierzbicka 2006: 213). Na gruncie francuskim ogólną formułę eksplikacyjną stosuje przy opisie stereotypowych scenariuszy kognitywnych Plantin (2003): „Si un actant est dans telle situation, il éprouve une émotion de la classe X". Od niedawna proponowana jest również w badaniach francuskich definicja nawiązująca do semantyczno-pragmatycznej teorii argumentacji w języku, zgodnie z którą istnieją ogólne zasady argumentacyjne warunkujące połączenia leksemów w dyskursie (Galatanu 2007). W tym ujęciu eksplikacja znaczenia nazw uczuć zawiera jądro znaczeniowe, które stanowią cechy „kryterialne" wystarczające do zaliczenia obiektu do kategorii (*traits nécessaires de catégorisation corresponadant en partie à des promitifs sémantiques de la liste établie par Wierzbicka*), cechy stereotypowe (w rozumieniu Putnama) oraz potencjał argumentacyjny (*les possibles argumentatifs*) opisywany za pomocą pojęcia toposu (składnik ten należy do języka i bywa określany mianem argumentacyjności – *argumentativité*); np. w wypowiedzeniu *Odleciał do Nowego Jorku. Było mi bardzo smutno, wiedziałam, że go już nigdy nie zobaczę* za potencjał argumentacyjny (to co może być użyte jako argument) można uznać przywołanie zdarzenia, które może wywoływać określony rodzaj emocji.

BIBLIOGRAFIA

Anscombre J-Cl. (1992), *Quand on fait du sentiment: réflexions (presque) spontanées sur la nature des noms psychologiques*, [w:] L. Tasmowski et A. Zribi-Hertz (red.), *De la musique à la linguistique. Hommages à Nicolas Ruwet*, Ghent, s. 139–153.

Awdiejew A., Habrajska G. (2006), *Typologia emotywnych aktów mowy*, [w:] K. Michalewski (red.) *Wyrażanie emocji,* Łódź, s. 9–13.

Balibar-Mrabti A. (1995), *Une étude de la combinatoire des noms de sentiments dans une grammaire locale*, „Langue Française", 105, s. 88–97.

Banyś W. (1998), *Wstyd i hańba: systemowa asercja a empiryczna modalność. Rozważania semantyczno-leksykograficzne,*[w:] E. Kosowska (red.), *Wstyd w kulturze. Zarys problematyki,* Katowice, s. 13–27.

Bartmiński J. (2004), *Etnolingwistyka słowiańska – próba bilansu*, „Etnolingwistyka", 16, Lublin s. 9–27.

Blumenthal P. (w druku), *Essai de lexicologie contrastive: comment mesurer l'usage des mots?, in E. Lavric*, W. Pöckl (Hrsg.), *Akten de VI. Internationalen Arbeitstagung zum Romanisch-deutschen und Innerromanischen Sprachrergleich,* Innsbuck, 3–5 September 2008 (Intrans), Frankfurt/M i in.

Bresson D., Dobrovol'skij D. (1995), *Petite syntaxe de la "peur". Application au français et à l'allemand,* „Langue Française", 105, s. 107–119.

Buttler (1977), *Grupa semantyczna przymiotników polskich o znaczeniu 'pozostający w związku z radością*, „Prace Filologiczne", vol. XXVII, s. 271–286.

Buttler D. (1978), *Łączliwość przymiotników o znaczeniu 'związany z radością'*, „Prace Filologiczne", t. XXVIII, s. 207–221.

Buvet P-A. i in. (2005), *Les prédicats d'"affect"*, „Lidil", 32, Grenoble, s. 123–143.

Duszak A., Pawlak N. (red.) (2003), *Anatomia gniewu. Emocje negatywne w językach i kulturach świata,* Warszawa.

Fisiak J. (1981), *Kilka uwag o kontrastywnej (konfrontatywnej) analizie języków*, „Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego", z. XXXVIII, Wrocław, Ossolineum, s. 71–79.

Feleszko K. (1984), *Wielopłaszczyznowość „tertium comparationis" w opisie konfrontatywnym (na przykładzie kategorii liczby w języku polskim, bułgarskim i serbsko-chorwackim*), *Studia konfrontatywne polsko-południowosłowiańskie*, Wrocław, s. 67–75.

Flaux N., Van De Velde D. (2000), *Les noms en français, esquisse de classement,* Paris: Ophrys.

Galatanu O. (2007), *Sémantique des „possibles argumentatifs" et axiologisation discursive*, [w:] *Représentation du sens Actes du colloque international de Montréal*, D. Bouchard, I. Evrard, E. Vocaj (red.), Bruxelles, s. 313–323.

Grabias S. (1981), *O ekspresywności języka,* Lublin.

Greimas A. J. (1988), *„De la nostalgie". Annexes Cahiers de Linguistique et de Civilisation Hispaniques et Médievales, Hommage à Bernard Pottier*, vol. 7, Ens-Editions, s. 343–350.

Grochowski M. (1990), *Pojęcie 'zazdrości'. Próba eksplikacji semantycznej*, „Acta Universitatis Nicolai Copernici. Filologia Polska", XXXI, z. 192, Toruń, s. 37–49.

Gross M. (1995), *Une grammaire locale de l'expression des sentiments*, „Langue Française", 105, s. 70–87.

Grossmann F., Tutin A. (red.) (2005), *Sémantique des noms et adjectifs d'émotion*, „Lidil", 32, Grenoble.

Grzegorczykowa R. (1978), *Struktura semantyczna wyrażeń ekspresywnych*, [w:] *Z zagadnień słownictwa współczesnego języka polskiego,* M. Szymczak (red.), Wrocław, s. 117–123.

Grzegorczykowa R. (1999), *Z badań nad porównawczą semantyką leksykalną: nazwy „tęsknoty" w różnych językach,* [w:] *Semantyka a konfrontacja językowa*, Z. Greń, V. Koseska-Toszew (red.), Warszawa, s. 199–204.

Grzegorczykowa R. (2004), *Idee kognitywizmu jako podstawa badań porównawczych w zakresie semantyki*, „Etnolingwistyka", t. 16, s. 75–84.

Grzesiuk A. (1995), *Składnia wypowiedzi emocjonalnych,* Lublin.

Jędrzejko E. (1983), *Opis formalno-powierzchniowych realizacji struktur z czasownikami strachu,* „Polonica", t. IX, Wrocław s. 135–147.

Jędrzejko E. (1998), *Wstyd po polsku – czyli o czym „mówią" słowa. Kategorie kulturowe z perspektywy współczesnej lingwistyki,* [w:] *Wstyd w kulturze Zarys problematyki,* E. Kosowska (red.), Katowice, s. 28–38.

Kleiber G. (1990), *La sémantique du prototype. Catégories et sens lexical,* Paris.

Koseska-Toszewa V. (1996), *Gramatyka konfrontatywna bułgarsko-polska. Modalność. Problemy teoretyczne,* 6, część 1, Warszawa.

Krzyżanowska A. (2008), *Pole semantyczne pojęcia 'smutku' w języku polskim i francuskim*, [w:] *Pojęcie, słowo, tekst,* R. Grzegorczykowa, K. Waszakowa (red.), Warszawa, s. 61–78.

Lavis G. (1972), *L'expression de l'affectivité dans la poésie lyrique française du Moyen Age (XIIe – XIII s.). Etude sémantique et stylistique du réseau lexical joie-dolor,* Paris.

Lépinette B. (1988), *Les définitions des émotions en français et en espagnol*, „Revue Québécoise de Linguistique", 17–2, Montréal, s. 95–131.

Mathieu, Y. Y., (1996–1997), *Un classement sémantique des verbes psychologiques*, „Cahier du C.I. E.L.", s. 115–134.

Mathieu Y. (2000), *Les verbes de sentiment De l'analyse linguistique au traitement automatique,* Paris.

Maurel S., Curtoni P., Dini L. (2009), *Sybille: anatomie d'un système automatique d'extraction de termes de sentiment*, [w:] *Le lexique des émotions et sa combinatoire syntaxique et lexicale,* I. Novakova I., A. Tutin (red.), Grenoble, s. 275–296.

Michalewski K. (red.) (2006), *Wyrażanie emocji,* Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.

Mikołajczuk A. (1996), *Kognitywny obraz gniewu we współczesnej polszczyźnie,* „Etnolingwistyka", 8, Lublin, s. 131–145.

Mikołajczuk A. (1997), *Pole semantyczne gniewu w polszczyźnie. (Analiza leksemów: gniew, oburzenie, złość, irytacja*), [w:] *Semantyczna struktura słownictwa i wypowiedzi*, R. Grzegorczykowa, Z. Zaron (red.), Warszawa, s. 149–171.

Mikołajczuk A. (2009), *Obraz radości we współczesnej polszczyźnie,* Warszawa.

Nowakowska-Kempna I. (1986), *Konstrukcje zdaniowe z leksykalnymi wykładnikami predykatów uczuć,* Katowice.

Nowakowska-Kempna I. (1993), *Definiowanie znaczenia wyrażeń w kognitywizmie. Wybrane zagadnienia*, [w:] *O definicjach i definiowaniu,* J. Bartmiński, R. Tokarski (red.), Lublin, s. 161–180.

Nowakowska-Kempna I. (1995), *Konceptualizacja uczuć w języku polskim*. *Prolegomena,* Warszawa.

Nowakowska-Kempna I. (2000), *Konceptualizacja uczuć w języku polskim*, Część II, *Data,* Warszawa.

Pajdzińska A. (2003), *Obraz tęsknoty w polszczyźnie,* „Zeszyty Naukowe WSHE w Łodzi, Językoznawstwo", seria I, z. 3 (41), s. 7–17.

Picoche J., (1997), *Le vocabulaire de la douleur en français. Recherches de quelques primitifs sémantiques,* [w:] *Les formes du sens. Etudes de linguistique française, médievale et générale offertes à Robert Martin à l'occasion de ses 60 ans*, G. Kleiber et M. Riegel (red.), Louvain-la-Neuve, Duculot, s. 311–319.

Plantin Ch. (1999), *La construction rhétorique des émotions,* [w:] *Rhetoric and argumentation,* E. Rigotti (red.), Proceeding of the IADA International conference, Lugano, s. 203–219.

Plantin Ch. (2003), *Structures verbales de l'émotion parlée et de la parole émue,* [w:] *Les émotions. Cognition, langage et développement,* J.-M. Colletta, A. Tcherkassof (dir.), Liège, s. 97–130.

Plantin Ch., Doury M., Traverso V. (red.) (2000), *Les émotions dans les interactions,* Lyon: PUL.

Puzynina J. (2000), *Uczucia a postawy we współczesnym języku polskim,* A. Dąbrowska, J. Anusiewicz, I. Nowakowska-Kempna, (red.) „Język a Kultura", t. 14, *Uczucia w języku i tekście,* Wrocław, s. 9–24.

Rejter A. (2008), *Relacja język a emocje w perspektywie międzykulturowej*, „Poradnik Językowy", 3/2008, s. 12–23.

Rodak R. (2000), *Frazemy jako emotywne operatory interakcyjne*, [w:] I. Nowakowska-Kempna, A. Dąbrowska, J. Anusiewicz (red.), „Język a Kultura", t. 14, *Uczucia w języku i tekście,* Wrocław, s. 187–198.

Ruwet N. (1972), *Théorie syntaxique et syntaxe du français,* Paris, Ed. Du Seuil, s. 181–251.

Siatkowska E. (1988), *Pole semantyczne 'szczęścia' i pojęć pokrewnych w historii języka polskiego,* „Prace Filologiczne", t. XXXIV, s. 127–141.

Spagińska-Pruszak A. (1994), *Język emocji. Studium leksykalno-semantyczne rzeczownika w języku polskim, rosyjskim i serbsko-chorwackim,* Gdańsk.

Szumska D. (2000), *O emocjach bez emocji*, „Język a Kultura", t. 14, *Uczucia w języku i tekście,* I. Nowakowska-Kempna, A. Dąbrowska, J. Anusiewicz (red.), Wrocław, s. 199–208.

Topolińska Z., Vidoeski B. (1984), *Polski-macedoński. Gramatyka konfrontatywna,* z. 1, Wrocław.

Tutin A. i in. (2006), *Esquisse de typologie des noms d'affect à partir de leurs propriétés combinatoires,* „Langue Française", 150, s. 32–49.

Waszakowa K. (2009), *Perspektywy badań porównawczych w zakresie semantyki leksykalnej w świetle językoznawczych teorii kognitywnych*, „LingVaria", Rok IV (2009), 1 (7), s. 49–64.

Wierzbicka A. (1971), *Kocha, lubi, szanuje. Medytacje semantyczne,* Warszawa.
Wierzbicka A. (1995), *Everyday Conception of Emotion. A Semantic Perspective*, [w:] *Everday Conceptiond of Emotion. An Introduction to the Psychologie, Anthropology and Linguistics of Emotions,* J.-A. Russel, J.-M. Fernandez-Dols i in., Dodrecht, Boston, London, s. 17–48.
Wierzbicka A. (1999), *Emotions across Languages and Cultures: Diversity and Universals,* Cambridge.
Wierzbicka A. (2006), *Semantyka. Jednostki elementarne i uniwersalne,* Lublin.

Objaśnienia skrótów:

GRE – *Le Grand Robert de la langue française,* version électronique, deuxième édition dirigée par A. Rey, *Le Robert* (2005).

ISJP – *Inny słownik języka polskiego* (2000), M. Bańko (red.), t. 1–2, Warszawa.

SWJP – *Słownik współczesnego języka polskiego* (1996), B. Dunaj (red.), Warszawa.

TLFI – *Trésor de la langue française informatisé*: http//:www.atilf.atilf.fr.

USJP – *Uniwersalny słownik języka polskiego* (2003), S. Dubisz (red.), t. 1–4, Warszawa.

SUMMARY

The article presents the main directions of research on names of emotions in Polish and French linguistics. It discusses some issues relevant to the methodology: *tertium comparationis*, different ranges of hyperonyms – Fr. *sentiment* and Pl. *uczucie*, the status of the names of emotions within the abstract nouns and the differences between the ways of defining the meanings of those names.

Key words: comparative semantics, names of emotions, categorization